

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 4

26 januari 1969

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Vorbereiding op een nieuwe wereld

Het boek „The Story of Man” — in de nederlandse vertaling „Het Verhaal van den Mens” — wordt door zijn schrijver, de amerikaanse antropoloog Carlton Coon, opgedragen „aan Homo sapiens, met de beste wensen voor een succesvol verloop van zijn volgende avontuur”. En hij omschrijft de inhoud van zijn boek op de volgende manier: „Dit is het verhaal van den mens, / die, als enige onder de levende wezens, het vuur wist te bedwingen; / die een bekwaam jager en heemeester werd, / een bewerker van den grond en een hoeder van kudden; / die de wateren van de zee en de koude aan zich onderwierp, terwijl hijzelf werd veranderd door de kracht van de zon. — Bij het maken van wielen, het smelten van erts en het uitvinden van het schrift / bouwde hij wereldrijken met ijzer, / trok hij zijn planeet rond met geschut, / ontdekte en veroverde hij een nieuwe wereld — / vanwaar hij de ruimte uitdaagt met zijn atomen, / daarbij niet ontwijkend zijn uiteindelijke uitdager: zichzelf.” Wanneer we in enkele korte — veel te korte — voordrachten enige aandacht aan de toekomst van de mens willen wijden, mogen we vooral deze laatste woorden van die inleiding niet onopmerkzaam voorbijgaan. De uiteindelijke uitdager van de mens, zegt Coon, is de mens zelf. En hij is dit pas de laatste tientallen jaren in toenemende mate geworden — met een angstaanjagende versnelling van het tempo en een ontzagwekkende felheid. Het is langzamerhand een vervelende gemeenplaats geworden dit te constateren en uit te spreken. Het is bijna 20 jaar geleden, dat ik, voor deze zelfde mikrofoon, maar in een geheel andere serie — mijn „Tussen Mens en Nevelvlek”, mijn voordrachten begon met het aanhalen van de volgende woorden van de engelse astrofysicus Sir James Jeans:

„Machteloos moeten wij gedogen, dat onze gemechaniseerde bschaving ons in steeds sneller tempo meesleurt naar een toekomst, die niemand kan voorzien en waarvan zelfs niemand zich een voorstelling kan maken. De laatste honderd jaren hebben meer verandering te zien gegeven dan de duizend jaren van het Romeinse Rijk — meer dan honderdduizend jaren van het Steentijdperk. En dat is voornamelijk het gevolg van de ontwikkeling der natuurwetenschap, die, toegepast in het gebruik van stoomkracht, elektriciteit en aardolie en van vele technische vindingen, thans

haar invloed doet gevoelen op bijna ieder ogenblik en op elk gebied van ons bestaan. — In dienst van geneeskunde en chirurgie kan de wetenschap ons leven redden; in dienst van de oorlog kan zij ons reddeloos in het verderf storten. Op geestelijk gebied heeft zij omwentelingen teweeggebracht in ons wijsgerig denken, in onze religieuze overtuigingen en in onze levensbeschouwing.” Dat heeft Jeans ruim dertig jaar geleden gezegd en ik-zelf haalde deze woorden twintig jaar geleden nog aan, als een goede omschrijving van de situatie van dat ogenblik. Nog slechts 20 jaar geleden! En hoe duidelijk zal het een ieder van u zijn, dat die uitspraak in haar opsomming der factoren, ons in de oren klinkt als een uiting van iemand uit de vorige eeuw. De eeuw van ijzer, steenkool en olie, in plaats van die van kunststoffen, aardgas en het atoom. De eeuw van de stoomtrein en de aarzelende vliegmachines in plaats van die van de auto, het straalvliegtuig en de ruimtecabine. Die vorige eeuw ligt nog geen twintig jaar achter ons.

Ik zou dit om twee redenen goed tot u willen laten doordringen: In de eerste plaats omdat deze beschouwing nog helemaal vervat is in woorden, die de technisch-wetenschappelijke ontwikkeling betreffen. En in de tweede plaats omdat uit deze woorden zo duidelijk valt af te leiden, hoe de toppen van onze prestaties van vandaag, toen als fantasterij, met een ophalen van de schouders opzij geschoven zouden zijn. En tòch is het toen onmogelijk geachte, in twintig jaar tijd niet alleen mogelijk geworden, maar zelfs gerealiseerd. En op dit laatste moet ik een beroep doen, wanneer ik met u ga spreken over de nog veel fantastischer mogelijkheden, die de toekomst — de naaste toekomst — op een heel ander gebied, dan het terrein, dat in de beschouwingen van Jeans betrokken werd, voor ons in petto heeft. De mogelijkheden op het langzamerhand onontwarbaar en onscheidbaar geworden gebied van biologie, biochemie en geneeskunde.

Want altijd heeft de mens zich bij het opdoemen van nieuwe mogelijkheden, nieuwe gedachten, nieuwe uitvindingen, toekomstdromen, een slecht beoordeelaar getoond. Ik heb al jaren lang tussen mijn documentatiepapieren een stel aantekeningen liggen, die hun kop verloren hebben, zodat ik niet meer weet hoe ik er aan kom en van wie ze afkomstig zijn. Er boven staat nog wel "It

een radio-uitzending van zondag 26 januari 1969

Uw alleen zijn is ook onze zorg

Voor hen, die in hun eigen omgeving niet slagen in het vinden van een huwelijkspartner functioneert onder verantwoordelijkheid van het Humanistisch Verbond de

CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN.

Nadere inlichtingen: Postbus 210 - Utrecht.
Graag 60 ct aan postzegels voor antwoord insluiten.

can't be done" — het is onmogelijk. Ik wil u graag enkele van die „onmogelijkheden" voorleggen.

In 1797 was in de Verenigde Staten de eerste bruikbare gietijzeren ploeg gemaakt. Maar volgens de boeren van New Jersey was dit dwaasheid: immers het ijzer zou het land vergiftigen en de groei van onkruiden bevorderen.

In het midden van de 19de eeuw vertelde een dominee, dat het invoeren van de spoorwegen als enig werkelijk gevolg zou hebben: het bouwen van tal van nieuwe krankzinnigegestichten; immers, de mensen zouden krankzinnig van angst worden, als ze de lokomotieven door het land zouden zien stuiven. Duitse deskundigen beweerden dat als treinen met de afschuwelijke snelheid van 25 of meer km/h zouden voortsnellen, het bloed uit de neuzen der reizigers zou gaan spuiten. Bovendien zouden al die reizigers natuurlijk in de eerste de beste tunnel stikken.

De telefoon was een belachelijke uitvinding. Zelfs werd een zekere meneer Joshua Copper-smith gearresteerd, toen hij trachtte mensen over te halen aandelen in een telefoonmaatschappij te kopen. „Alle weldenkende mensen weten immers, dat het onmogelijk is de menselijke stem langs een draad te laten gaan".

Het bouwen van ijzeren schepen was onmogelijk. Ten eerste zouden die schepen zinken. Deden ze dat niet, dan zouden ze gaan roesten en uit elkaar vallen. Mochten ze stranden, dan zouden ze veel vlugger vernield zijn dan een houten schip. Ten slotte zouden ze op zee verdwalen, omdat het ijzer van het schip het compas zou ontregelen.

Over het vliegtuig zei een natuurkundige in 1906: „het komt mij voor, dat het bewijs voor de stelling, dat er geen combinatie van bekende materialen, machines en krachten kan bestaan, die tot een bruikbaar toestel om te vliegen verenigd kunnen worden, zo sluitend is, als dat voor een wetenschappelijk feit slechts mogelijk is."

Met betrekking tot de auto horen we een andere deskundige zeggen: „Een aardige uitvinding — maar die zal het paard nooit kunnen vervangen." En hoevele deskundigen geloofden enkele jaren geleden nog beslist, dat de transplantatie van een hart onmogelijk was?

En hiermede ben ik dan weer terug op het onderwerp, dat ik al even aanroerde: de toekomstmogelijkheden op dat gecombineerde gebied, dat ik nu maar kortheidshalve, omdat het op het terrein van het leven ligt, als het biologische gebied zal aanduiden. Mogelijkheden, die de Amerikaanse geneticus Bentley Glass deden uitroepen: „als de mens in de naaste toekomst zijn kennis zal gaan toepassen op zijn eigen voortplanting en evolutie, zullen we voor de zwaarste ethische problemen komen te staan". Of met de woorden van de britse nobelprijswinnaar Francis Crick: „de ontwikkeling van de biologie zal tot op zekere hoogte de traditionele basis van onze ethische opvattingen vernietigen, en het is niet gemakke-

lijk in te zien, wat we ervoor in de plaats zullen kunnen stellen."

Er is, dacht ik, geen aanleiding tot verbazing over het feit, dat juist de biologie hier genoemd wordt. Het mag eerder wonderlijk genoemd worden, dat deze wetenschap pas nu in verband met de toekomst uit het duister begint te treden. Want het is toch nog zeker zo, dat bij de grote meerderheid van de mensen, vooral angst heerst met betrekking tot de grote resultaten van het natuurkundig onderzoek. De verbazingwekkende resultaten van het onderzoek naar het wezen van de materie, dat ons de kernfysika heeft gebracht, hebben ertoe geleid, dat in veler bewustzijn of onderbewustzijn de atoombom als de grootste en meest directe dreiging voor mens en mensheid is gaan leven.

Waarschijnlijk mogen we wel zeggen: ten onrechte. Niet, dat het ongebreideld loslaten der kern-energie niet op grote schaal vernietigend voor het leven op aarde zou zijn. Maar dit gevaar is zo duidelijk, dat het door die duidelijkheid voor een goed deel ontkracht wordt. De grootste gevaren zijn veelal de onduidelijke, de onzichtbare. En terwijl het werk op het gebied van de kern-energie en de daarmee verbonden transportmogelijkheden — bommen, vliegtuigen, raketten, antiraket-raketten, kernexplosies en ruimtecabines — zich duidelijk voor onze ogen afspeelde ging het biologisch onderzoek in alle stilte, vaak achter goed gesloten deuren door, zodat de betekenis ervan niet tot ons doordrong.

Dat hierin verandering begint te komen is nog dezer dagen duidelijk geworden, toen we in onze kranten konden lezen, dat een nederlandse bacterioloog door Oe Thant was gevraagd hem te adviseren inzake de gevaren van de zg. B en C wapens: bacteriologische en chemische.

Zelfs wanneer zulke gevaren goed zichtbaar worden beseffen we hun draagkracht meestal niet. Nog slechts een paar jaar geleden konden we in alle kranten lezen, hoe men in Australië het land

verschillend gezichtspunt

Een bij, die op een bloem zat, heeft een kind gestoken. Het kind wordt bang voor bijen en zegt, dat het doel van een bij is: mensen te steken. Een dichter slaat de bij gade, hoe hij wegduikt in de bloemkelk, en hij zegt, dat het doel van een bij is: de geuren der bloemen in zich op te nemen. Een bijenhouder, die opmerkt, dat een bij honing verzamelt en naar de korf brengt, zegt, dat het doel van een bij is: honing te verzamelen. Een andere imker, die het leven van een zwerm nader bestudeerd heeft, zegt, dat een bij de honing verzamelt om de jonge bijen te voeden en de koningin groot te brengen; dat haar doel is: de soort in stand te houden. Een plantkundige merkt op, dat wanneer een bij het stuifmeel van 'n tweehuizige bloem op de stamper overbrengt, de bloem bevrucht wordt en hierin ziet hij het doel van de bijen.

Maar het definitieve doel van de bijen is in geen van al deze gezichtspunten vervat. Hoe meer het menselijk verstand vordert in het ontdekken van deze doelen, des te duidelijker blijkt voor hem de onpeilbaarheid van het uiteindelijke doel.

Leo Tolstoj (1828-1910)

De dood verandert

Zojuist verscheen onder bovengenoemde titel een pocket. Hierin trachten schrijvers van verschillende richting duidelijk te maken wat voor hen de dood betekent.

112 pagina's f 3,25

Te bestellen door storting of overschrijving van f 3,25 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

van de ondergang door konijnvraat had kunnen redden door het verspreiden van een virus, dat de myxomatose veroorzaakte. Een ziekte, die voor 99,7 % van de konijnen dodelijk was. De mens is voor dit virus gelukkig ongevoelig. Maar hij is het zeker niet voor ieder virus. En hoe velen zullen serieus aan de mogelijkheid gedacht hebben, dat men in de speciale laboratoria van Amerika en Engeland, van de Sovjet-Unie en van China een even effectief virus gekweekt kan hebben dat, wanneer het losgelaten werd een even dodelijk effect op de mens zou kunnen hebben?

Stellig zijn we in staat in onze laboratoria zulke virussen met nieuwe eigenschappen te kweken. Maar we mogen verwachten — en misschien kan ik beter zeggen: we moeten vrezen — dat het niet zo lang meer zal duren, voordat we in staat zijn geheel nieuwe virussen te doen ontstaan. Dat wil zeggen, dat we dan in staat zullen zijn georganiseerd leven te scheppen. Gevaarlijk leven in dit geval. Moeten we hiermee doorgaan?

We mogen nog veel meer verwachten of vrezen. Bijvoorbeeld, dat het mogelijk zal zijn zowel menselijke eicellen als zaadcellen voor onbeperkte tijd buiten het lichaam in leven te houden, dat het mogelijk zal zijn de eicellen buiten het lichaam te bevruchten, bevruchte eieren te implanteren of wellicht zelf geheel buiten het lichaam tot ontwikkeling te brengen, waarbij het tevens mogelijk zal zijn al voor de voldragenheid langs chemische weg de ontwikkeling van de vrucht in lichamelijk en geestelijk opzicht te beïnvloeden en waarbij het ten slotte zelfs mogelijk zal zijn de eigenschappen, die in de erfelijke informatie zijn vastgelegd te veranderen of te vervangen en waardoor dus een zorg voor een zo gezond mogelijke nakomelingschap werkelijk effectiek kan zijn. En waardoor sexualiteit en voortplanting geheel los van elkaar zullen komen te staan. Moeten we ermee doorgaan?

We mogen verwachten, dat de transplantatie zo geperfectioneerd wordt, dat elke orgaantransplantatie mogelijk wordt — zelfs die van complete ledematen. Moeten we ermee doorgaan?

We mogen verwachten, dat de gemiddelde levensduur van de mens aanzienlijk verlengd zal kunnen worden — tot 100, wellicht tot 120 jaar. Moeten we ermee doorgaan?

We mogen verwachten, dat langs chemische weg de werking van de menselijke geest gemodelleerd zal kunnen worden, dat we geheugen zowel kunnen vernietigen als versterken. Moeten we ermee doorgaan?

We mogen verwachten, dat we de intelligentie van dieren zullen kunnen opvoeren, zodat het dier bepaalde werkzaamheden van de mens zal kunnen overnemen. Moeten we ermee doorgaan? We mogen verwachten, dat het mogelijk zal worden, door temperatuursdaling bij de mens eenzelfde situatie op te roepen als bij dieren in

winterslaap, waardoor mensen voor korter of langer duur uit de circulatie genomen kunnen worden. Moeten we ermee doorgaan?

We mogen verwachten, dat het mogelijk zal worden een organisme — en dus ook een mens — uit één willekeurige cel van het lichaam te ontwikkelen, zodat we duizend of honderdduizend identieke — want in erfaanleg geheel gelijke — kunnen doen ontstaan. Moeten we ermee doorgaan?

We mogen verwachten, dat het mogelijk zal worden hersenen buiten het lichaam te laten voortbestaan. Moeten we ermee doorgaan?

Misschien begrijpt u nu, waarom ik u gewezen heb op de misplaatste afwijzingen van toekomstmogelijkheden, veelal door zeer deskundigen in het verleden. Natuurlijk zijn er zulke deskundigen ook nu — maar de geschiedenis leert, dat deze deskundigen op den duur nooit gelijk kregen.

En geschiedenis en nuchtere bezinnig leren ons, dat de vraag „Moeten we er mee doorgaan?” zinloos is. Want er gaat altijd iemand mee door. Het enige, wat wij kunnen doen is te trachten tijdig rekening te houden met de mogelijkheden van die toekomst, die een samenleving zal brengen, die zo anders is dan de onze, dat haar spelregels onherkenbaar van die van nu zullen afwijken.

Ik hoop hier, aan de hand van enkele concrete grepen, op terug te komen.

C. van Rijsinge

thuiskomst

Zoals mijn vader komt. De jaren zijn hem vreemd. Zijn spoor vloeit dicht terwijl hij loopt. Met zijn gedachten raakt hij het donker en opent de deur van het wachtende huis.

Wij zijn er. Hij hangt jas en hoed met al hun warmte weg en zet zich neer tussen gezichten die hem weer een nacht zullen doen herleven.

Mijn moeder houdt haar stem gereed. Het zwijgen is een oogwenk dieper dan de nacht aan de vensters. Zij strijkt haar handen aan haar schort en breekt de stilte open. Zeeën gaan bewegen. Reeds lopen wij elkander tegemoet langs paden waar aan weerskanten het wachten blijft.

M. Mok

Uit Dichters Omnibus
15e bloemlezing

BERTRAND RUSSELL

Waarom ik geen christen ben

Het boek bevat een zorgvuldige selectie uit de rijke hoeveelheid essays, die Russell sinds zijn eerste publicatie heeft geschreven. Russell stelt in zijn geschriften de plaats van de mens in het universum aan de orde. Hij doet dit op een ironische en sprankelende wijze en bedient zich daarbij van het proza, waarom hij mede zo befaamd is geworden.

Vertaling: Paul Edwards - 268 pagina's f 12,50.
Bestellingen bij voorkeur door storting of overschrijving op postrekening 30.49.60 t.n.v. Het Humanistisch Verbond, Utrecht en vermelding van de titel van het boek op het girostrookje.

Een nieuw jaar¹⁾

Als de lezer dit onder ogen krijgt naderen al weer de feestdagen aan het eind van het jaar 1968 en zijn feestredenaars bezig om hun nieuwjaars toespraken op te stellen. In alle kranten zullen de bekende gelegenheidsartikelen verschijnen.

Onze oren zullen vervuld zijn van feestgedruis, onze magen en ingewanden zullen een nieuwe welvaartsdreun incasseren, onze ogen zullen verveeld de duizenden gelegenheidssterren weer spiegelen. Vrede op aarde, in mensen een welbehagen.

De werkelijkheid is een tikkeltje anders. In het jaar 1968 hebben we opnieuw met elkaar enkele passen gedaan in de richting van de naderende, dreigende derde wereldoorlog. Wie het anders ziet mag het zeggen!

Tsjechoslowakije is een verbijsterende onthulling geweest. De hulpeloosheid van de machthebbers van beide zijden is genadeloos aan het licht getreden. De Sowjet-autoriteiten zijn hulpeloos afgegleden naar een militaire bezetting van Tsjechoslowakije en hebben daardoor, en misschien onherstelbaar, de gespletenheid in het eigen kamp verdiept, de autoriteiten van het Westen zijn, even hulpeloos, afgegleden naar een nieuwe opvoering van de bewapening die waarschijnlijk in de komende jaren een machtige stimulans in de bewapeningswedloop zal blijken te zijn. En wij maar zingen van engelen en vrede.

In een tijd die schreeuwt om constructieve plannen voor vrede en rechtvaardig gedistribueerde welvaart kiest het Amerikaanse volk uitgerekend Richard Nixon als president. Terwijl de donkere dreiging van een wereldcatastrophe stap voor stap dichterbij komt zal deze man in de komende vier jaren leiding moeten geven aan de politiek van het Westen.

We laten dan alle andere conflict-situaties, die stuk voor stuk goed zijn om als aanleiding van een nieuwe oorlog te dienen, maar zitten. We verkeren m.i. in een soortgelijke situatie als in 1933 toen Hitler in Duitsland aan de macht kwam. Mensen met kennis van zaken wisten toen dat je, bij wijze van spreken, op de vingers van twee handen kon uittellen hoeveel jaren het nog zou duren.

Toch zou een werkelijk andere politiek van het

Westen in de dertiger jaren waarschijnlijk het ergste hebben kunnen voorkomen. Maar de politici van toen waren als die van nu, hun enige wijsheid bestond in het negatief reageren op de daden van anderen.

Ik ben er van overtuigd dat ook nu een werkelijk andere politiek van het Westen de zaken nog zou kunnen keren. Mijn pessimisme schuilt in het feit dat ik de politici niet zie die dat zullen doen. Wat werkelijk nodig is is een groot Westers plan voor vrede en distributie van de welvaart. Een plan dat men gaat uitvoeren, als het kan mét de communistische landen, als het moet voorlopig zonder hen.

Een plan dat tenminste drie elementen zal moeten inhouden:

Een positieve benadering van bepaalde wensen en stellingen van de communisten (ik denk o.a. aan de erkenning van de D.D.R.).

Concrete en inspirerende, maar nuchtere, plannen voor een werkelijke co-existentie van de volkeren van de wereld.

Een goed doordachte planning voor een herverdeling van de welvaart over alle volkeren en klassen.

Zo'n plan kan niet in 1969 worden uitgevoerd. Maar het zou kunnen worden opgesteld en er zou een begin van uitvoering aan kunnen worden gegeven.

Misschien zouden we dan aan het eind van 1969 een begin van welbehagen kunnen ontdekken.

H. Lips

¹⁾ Overgenomen uit Ego, maandblad van de humanistische geestelijke verzorging voor militairen.

rectificatie

Een van onze lezers attendeerde ons op een hinderlijke drukfout in het nummer van 5 januari l.l., nr. 1.

Daar vindt u op pagina 3 - 2e kolom - regel 23 van onderen „en strijden tegen de humaniserende”... Hier moet gelezen worden: „en strijden tegen de *niet* humaniserende...”.

Onze excuses.

Van week tot week

Radio, Hilversum I

Zondag 2 februari 1969, 9.45—10.00 uur: G. Stuiveling: Uit humanistisch oogpunt.

Zondag 9 februari 1969, 9.45—10.00 uur: C. van Rijsinge: Beschouwingen van een humanist over de natuurwetenschap en de samenleving. II. De macht over leven en dood.

Televisie, Nederland I

Maandag 10 februari 1969, 22.15—22.30 uur: Humanisme en Arbeid; Een gesprek over arbeidsverhoudingen in de komende decennia, m.m.v. P. Thoenes, socioloog, L. P. G. Nelemans, vakbondsbestuurder en A. L. den Broeder, sociaal adviseur. Gespreksleider Han Meijer. Regie: Geert van den Boogaart.